Planmatig en verdiepend bewegingsonderwijs 5

De spanning tussen beweegdoelen en beweegwensen

Van elke leerkracht wordt verwacht dat die voor een les een keuze maakt uit een breed scala van leerdoelen die mogelijk passen bij de leerlingen. Deze keuzes worden gemaakt op basis van de beginsituatie. Kinderen komen meestal niet naar een les bewegingsonderwijs om een leerdoel te behalen. Ze hebben vaak wel beweegwensen. Dit artikel in de reeks over planmatig en verdiepend bewegingsonderwijs gaat over de spanning tussen de leerdoelen van de leerkracht en beweegwensen van kinderen. Deze spanning zorgt ervoor dat de de doelen en de wensen niet altijd gelijktijdig bepalend kunnen zijn voor passend onderwijs. De leraar en de leerling zoeken samen naar een compromis. Dat compromis noemen we geen doel of wens maar een gedeelde leerkans, omdat de uitkomst altijd onzeker blijft. | Nick Keijser en Koen Lahnstein

Competentie

Beweeggeschiedenis

Ieder kind dat een gymzaal binnenkomt heeft herinneringen aan beweegactiviteiten. Ze hebben leren lopen, fietsen, rollen, klimmen et cetera. Ze leren beter bewegen tijdens het buitenspelen en bij de sportvereniging. En tijdens de vorige beweeglessen hebben ze geleerd hoe je bijvoorbeeld kunt touwzwaaien of kunt springen vanuit de minitramp. Deze oude beweegervaringen vormen de beweeggeschiedenis van een kind. Deze bestaat uit een mix van positieve en negatieve ervaringen, gevoelens en gedachten over bewegen. Dat is een belangrijk aspect van een eigen beweegidentiteit en kleurt de beweegwens waarmee een kind deelneemt aan het beweegonderwijs.

Zo kan een kind dat op turnen zit een fantastisch gevoel krijgen wanneer er in de les salto wordt gesprongen. Een ander kind wordt angstig bij het zien van een salto vanuit de minitrampoline. Dat kind heeft wellicht een negatieve ervaring opgedaan bij het over de kop gaan of wordt snel misselijk. De ervaringen hebben niet alleen met de beweeggeschiedenis te maken, maar ook met de drie basisbehoeften van elk kind: autonomie, binding en competentie.

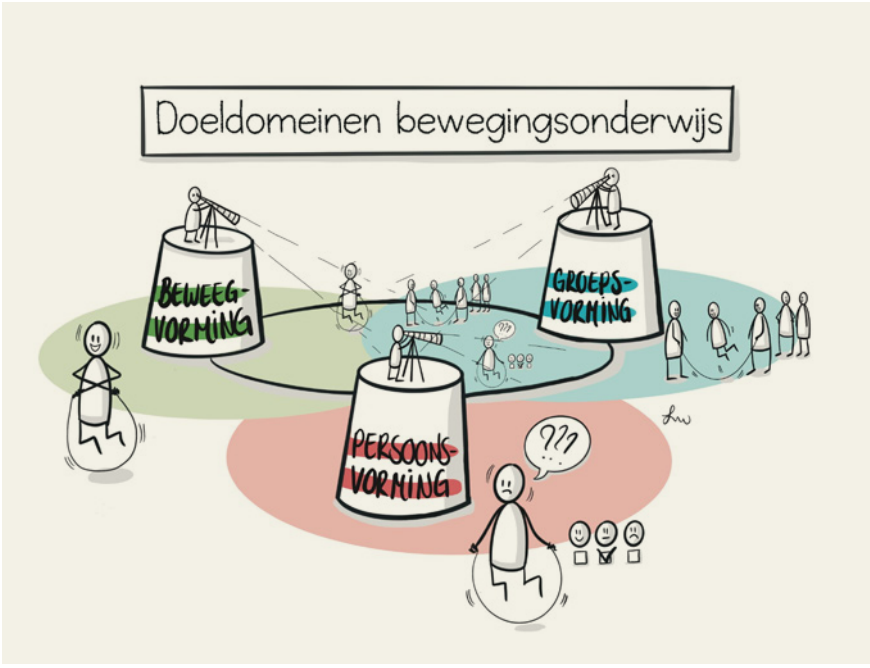
Beweegwens van een kind

Een beweegwens ontstaat al voordat de les is begonnen. Als een vakleerkracht op de gang in school kinderen tegenkomt, spreken zij hun beweegwens uit. “Gaan we vandaag touwzwaaien, voetballen of apekooien?” Naast de wens voor een specifieke beweegactiviteit zijn er ook andere wensen. Bijvoorbeeld om samen met je vriendjes te spelen. Deze wensen verwijzen naar drie basisbehoeften van een kind: de behoefte aan autonomie, binding (relatie) en competentie (ABC-behoeften). Competent zijn betekent dat je de ervaring hebt dat je iets kan (beweeggeschiedenis) en kan blijven ontwikkelen. Het is een proces van leren en groeien. Bij relaties gaat het om de erkenning van en door andere mensen. Op welke wijze is het kind gesocialiseerd in beweeg- en sportgemeenschappen? Voel je je geliefd en verzorgd en kun je dat ook voor anderen betekenen? Autonoom zijn is het gevoel en de gedachten dat je eigen keuzes kunt maken en (deels) zelf mag bepalen wat je gaat doen. Het gaat niet alleen om keuzevrijheid maar ook om het handelen in overeenstemming met je authentieke zelf. Wie is dit kind dat aan het bewegen is? En hoe ziet het kind zichzelf als beweger (beweegidentiteit)

Een kind heeft altijd alle drie behoeften, maar de mate waarin ze van belang zijn verschilt continu en is mede afhankelijk van de context. Tijdens de beweegles wordt duidelijker in welke mate een bepaalde behoefte belangrijk is. Zo kan een kind binnenkomen met de wens om te voetballen maar is net zo blij is als hij mag badmintonnen. Kinderen willen graag bij een vriendje in de groep, maar vergeten deze wens als dat niet het geval is. Deze verschuivingen van behoeften zorgen ervoor dat de beweegwens kan veranderen. De dynamiek tussen de basisbehoeften zorgt voor een specifieke beweegwens. De vraag is of de beweegwens van een kind overeenkomt met de leerdoelen van de leerkracht. Voordat we deze spanning bespreken, bespreken we eerst de leerdoelen.

Autonomie

Verbondenheid

Doeldomeinen van de leerkracht

De leerkracht heeft te maken met drie doeldomeinen: leren bewegen/bewegen verbeteren/beweegvorming, samen bewegen/bewegen regelen/groepsvorming en betrokken bewegen/bewegen waarderen/persoonsvorming (zie tekening). Op grond van deze drie doeldomeinen kan de leerkracht leerdoelen formuleren. Deze leerdoelen zijn afhankelijk van de beginsituatie en gekozen beweegactiviteit en context.

Voor beweegvorming staan in het basisdocument bewegingsonderwijs voorbeelden van beweegdoelen voor gewone, goede en grandioze bewegers. Voor groepsvorming staan voorbeelden van reguleringsdoelen in het nieuwe boek Samen bewegen regelen. Voor de persoonsvorming is het lastig om concrete persoonsdoelen te formuleren en zijn pedagogen nog volop aan het zoeken. De drie doeldomeinen van de leerkracht leveren eindeloos veel leerdoelen op. De onderwijskunst is om die leerdoelen aan de orde te stellen die aansluiten bij de beginsituatie, de mogelijkheden en beweegwensen van de kinderen.

De drie doeldomeinen hebben een verbinding met de drie basisbehoeften van de bewegers die we hierboven hebben besproken.

Doeldomeinen en basisbehoeften

Vanuit het doeldomein beweegvorming is het voor de leerkracht van belang iets te weten over de huidige competenties en beweegeschiedenis van de leerlingen. Anders gezegd: de beginsituatie wordt in kaart gebracht. Beweegvorming is verbonden met competenties. De competenties van een gemiddelde groep 3 is anders dan groep 8. De beweeggeschiedenis is in een dorp met veel buitenspeelmogelijkheden en een korfbalvereniging anders dan in een stad met alleen een pleintje. Uiteraard ligt er ook een taak voor ouders om het kind bijvoorbeeld naar de sportvereniging te brengen. De leerling wil graag bewegen en de leerkracht wil dat een kind gaat bewegen, dat komt dus overeen. De leerkracht wil niet alleen dat de leerling beweegt, maar ook dat het beter leert bewegen. Veel vakleerkrachten gaan ervan uit dat een kind ook beter wil worden. De vraag is of dit vermoeden aansluit bij de wens van een kind. Bijna alle basisschoolkinderen willen wel ‘meer’ kunnen, maar niet altijd ‘beter’ kunnen. Dat meer kan zijn verschillende beweeguitdagingen of de activiteit in en moeilijkere context uitvoeren (beweeguitbouw) of de activiteiten op meer verschillende manieren uitvoeren (beweeguitvoering). We komen hier verderop nog op terug.

Mogelijk is de belangrijkste wens van een kind niet beweegvorming maar groepsvorming. De wens om bij klasgenoten te horen. Natuurlijk zijn er voorkeuren, maar niemand wil buiten de groep vallen. De samenstelling van de groepjes is van essentieel belang voor een goed leerklimaat en fijne sfeer tijdens de les. Het doel van groepsvorming is dat leerkracht zorgt dat kinderen op een respectvolle wijze met elkaar leren omgaan. De groepsdynamiek in de klas is voortdurend aan verandering onderhevig en de leerkracht zal daar steeds weer nieuwe reguleringsdoelen aan kunnen koppelen. In de gymzaal gaat het dan om drie

belangrijke regelthema's: met elkaar arrangeren van contexten, assisteren bij beweegactiviteiten en afspreken van beweeg-/omgangsregels. Dit allemaal op een respectvolle wijze uitvoeren, vraagt vaak om een jarenlang leerproces. Het zinnetje dat past bij de basisbehoefte binding is: ik wil erbij horen.

De derde behoefte, autonomie, staat niet los van competentie en binding. Autonomie gaat over iets zelf willen kunnen dat passend is bij de authenticiteit en zich in de groep veilig voelen. Er zijn altijd kinderen die de behoefte hebben om het verschil te maken, om anders te zijn, om uniek te zijn. Deze behoefte verschilt per kind. Het begint met de wil om zelf te kiezen om zelf iets te bepalen en uiteindelijk om te beslissen wat voor jezelf van waarde is. Bij deze behoefte past het volgende zinnetje: ik wil het zelf kunnen bepalen. Ik wil mijn eigen weg bewandelen. Oftewel ik heb een eigen wens.
Het doeldomein van de persoonsvorming is daarop gericht, de leerkracht heeft als leerdoel om de eigenheid van het kind te versterken. Het lastige voor de leerkracht daarbij is dat niet alle 'eigenaardigheden' van een kind passend zijn in een schoolcontext. Het omgaan met lastig gedrag is niet de kern van dit artikel en daarom gaan we daar nu verder niet op in. De kern is wel: de verbinding zoeken tussen de diepere behoefte van het kind en de leerdoelen van de leerkracht. Dit kan in een schema worden samengevat (zie tabel 1).

Voor een lessenreeks kan een vakleerkracht op grond van een bepaald beweegaanbod specifieke beweeg-, regulerings- en persoonsdoelen in de (les)voorbereiding beschrijven. Vanwege de complexiteit laten we de reguleringsdoelen en persoonsdoelen buiten beschouwing. Maar deze zullen op de achtergrond zeker van belang blijven. Hieronder gaat het alleen nog over de beweegdoelen van de leerkracht en de beweegwensen van de leerling.

Beweegdoel en beweegwens

Een vakleerkracht heeft als beweegdoel kinderen beter leren bewegen. Kinderen hebben behoefte om te bewegen, een beweegwens. Er kan een spanningsveld ontstaan met wat een vakleerkracht wil bereiken en wat een kind 'wenst'. Voor het verbeteren van bewegen is de verbinding tussen beweegaanbod en beweegwens wenselijk. Bijvoorbeeld: het kind wil graag schommelen en de leerkracht heeft schommelen in de gymzaal klaarstaan of houdt daarmee de volgende les rekening. Als een kind een beweegactiviteit moet doen waar het geen zin in heeft is de kans op leerresultaat minder groot. De vakleerkracht bepaalt in eerste instantie de doelen en richt daar zijn onderwijs op. De leerkracht wijst in een richting. Wat het kind ervan leert, bepaalt het zelf. Maar de combinatie van beweegaanbod en beweegwens zorgt niet automatisch tot beter bewegen. Of anders geformuleerd; als een kind mag kiezen welke activiteit het gaat doen (passend bij de authenticiteit), dan is er een (klein) stukje aan de basisbehoefte van autonomie gedaan, maar aan de competentiebehoefte misschien niet.

Wanneer een vakleerkracht aansluit bij de beweegwens van een kind, is dat een ingang om samen te zoeken naar een relevant beweegdoel. Hiervoor hebben we kort geduid dat er eindeloos veel beweegdoelen zijn en daarom is het niet eenvoudig om een geschikt doel uit te kiezen die past bij de behoefte. Zelfs bij een een simpele beweegactiviteit als het mikken van de bal in de basket zijn er talloze beweegdoelen. Uitgaande van een beweegaanbod waar een beweger succesvol aan kan deelnemen kunnen beweegdoelen gericht zijn op een betere uitvoeringswijze (zie de beweegdoelen in het basisdocument) of op een complexe uitbouw zoals bijvoorbeeld de mikafstand vergroten, het doel verhogen, of er een mikwedstrijd van te maken.

Ervaren vakleerkrachten weten welke leerdoelen passend zijn bij een bepaald beweegaanbod. Zij kunnen ook tijdens de les inschatten welk leerdoel interessant is voor een kind. Anders is dit bij alo-studenten die van de opleiding vooraf 'SMART'-geformuleerde leerdoelen moeten uitschrijven. Tijdens de les doen ze dan hun uiterste best deze doelen te realiseren. Ze verleiden de kinderen om mee te gaan met hun beweegdoelen. Niets mis mee als een leerling dan beter gaat bewegen en daar blij mee is. Maar helaas zien we soms dat een kind toegeeft aan het doel van de leerkracht, maar daar geen zin in heeft omdat het niet past bij de eigen leerwens. Het is goed dat de vakleerkracht vooraf weet welke leerdoelen er mogelijk zijn, maar tijdens de les moeten deze vertaald worden naar de beweegwens van de leerling. Dit is de reden waarom we een nieuwe term willen introduceren

Tabel 1 Doeldomeinen van beweegonderwijs en basisbehoeften

Leerkracht Doeldomeinen van beweegonderwijs	**Leerling** Basisbehoeften
Beweegvorming Bewegen verbeteren Leren bewegen Verbeterdoelen	**Competentie** Ik wil dat beter kunnen Ik wil meer kunnen Ik wil iets kunnen Beweeggeschiedenis
Groepsvorming Bewegen regelen Samen bewegen Reguleringsdoelen	**Relatie** Ik wil erbij horen Groepsproces/peerproces
Persoonsvorming Bewegen waarderen Betrokken bewegen Persoonsdoelen	**Autonomie** Ik wil zelf verkennen en kiezen Ik wil mijn wens bepalen Plezier Beweegidentiteit
Bovenstaand komt samen in een **beweegaanbod**	Bovenstaand komt samen in een **beweegwens**

die de spanning tussen beweegdoel en beweegwens mogelijk kan overbruggen: de leerkans.

De leerkansen

Een vakleerkracht brengt zijn leerdoelen in en de beweger zijn beweegwens. Uit de doelen en wensen kan een gedeelde leerverwachting ontstaan. Dit proces heeft tijd nodig en het is een illusie dat dit realiseerbaar is in één groepjeslesje waar de kinderen ongeveer tien minuten een activiteit doen. Daarom is een lessenreeks van minimaal drie lessen wenselijk, zodat een kind drie keer tien minuten met de beweegactiviteit bezig is. Bijvoorbeeld aan het einde van de eerste en tweede les wordt duidelijk welk beweegniveau een kind heeft en welke wens een kind heeft voor de volgende derde les. Wil het kind bijvoorbeeld bij basketbalmik de bal vaker raak mikken of van een grotere afstand raak mikken of met een basketbaltechniek. Of wil het kind graag een mikwedstrijd spelen met zijn vriendje, of liever op een korf mikken omdat het op korbal zit. De kunst van onderwijzen is om voor de vervolglessen een leerverwachting samen te formuleren. Deze leerverwachting is geen doel, maar een leerkans voor een kind om een betere beweger te worden. Deze leerkans is praktisch toegespitst bijvoorbeeld dat drie van de vijf pogingen raak zijn. Of dat twee van de vijf pogingen erin blijven gaan als de mikplek 50 centimeter verder naar achteren ligt.

Er ligt ook een grote mogelijkheid aan het einde van de lessenreeks. De lessenreeks bestaat bij ons uit drie of vier lessen met nagenoeg dezelfde beweegactiviteiten. In iedere les is er voor een bepaald doeldomein meer aandacht. In les één gaat het meer over groepsvorming. In les twee meer over beweegvorming. En in les drie staat persoonsvorming meer centraal. Les vier zou een vrije les kunnen zijn waarbij de mix van beweeg, groep en persoonsvorming kan plaatsvinden. Uiteraard lopen de doeldomeinen door elkaar heen, maar er vindt een bewuste verschuiving plaats van perspectief. Tijdens de laatste les van de lessenreeks is er de mogelijkheid om meer in te gaan op de beweegwens van de kinderen. In de eerste twee lessen van de lessenreeks is er al verdiept in beter leren bewegen met andere kinderen. We moeten niet in een les direct uitgaan van de beweegwens van kinderen, sommige activiteiten moeten zij nou eenmaal een aantal keer ervaren, maar vanuit het aangeboden onderwijs kan een leerwens ontstaan. De leerwens laten we ontstaan aan het einde van het leerprcoes.

Het idee is dat kinderen in staat zijn om hun eigen beweegwens af te stemmen op de beweegdoelen van de leerkracht. Elke pedagogische leerkracht durft de eigen doelen ook aan te passen. Veel vakleerkrachten geven aan dat de beweegdoelen niet meer alles bepalen en dat groepsvorming en persoonsvorming belangrijker zijn geworden. Toch is beweegvorming de basis van ons vak en is het belangrijk dat de beweegdoelen en beweegwensen samenkomen in gedeelde leerverwachtingen. Want beter leren bewegen blijft de basis voor een gezonde persoonsvorming en een rechtvaardige groepssfeer.

Tot slot

Een vakleerkracht heeft als beweegdoel kinderen beter leren bewegen. Kinderen hebben behoefte om te bewegen, de beweegwens. Er kan een spanningsveld ontstaan met wat een vakleerkracht wil bereiken en wat een kind ´wenst´. Voor het verbeteren van het bewegen is de verbinding tussen beweegaanbod en beweegwens wenselijk. Als een kind een beweegactiviteit moet doen waar het geen zin in heeft is de kans op leerresultaat niet zo groot. Maar de combinatie van beweegaanbod en beweegwens zorgt niet automatisch tot beter bewegen. Zoals eerder benoemd brengt de leerkracht zijn leerdoelen in en de beweger zijn beweegwens. Uit beide ontstaat een gezamenlijk gedeelde leerkans (zie figuur 1). De inhoud van deze leerkans is een unieke mix van drie basisbehoeften en de drie doeldomeinen. Dat wat eerst didactisch uit elkaar is getrokken komt in de leerverwachting tijdens de les weer samen. ●

Figuur 1 Gezamenlijk gedeelde leerkans

Metafoor: schaken

De werkelijkheid van een les bewegingsonderwijs heeft iets weg van een schaakspel. In zeker opzicht spelen we schaak met 'De Realiteit' van de les. De activiteit die we aanbieden is de realiteit. Wat we telkens doen is een nieuwe ´zet´ verzinnen om leerdoelen te behalen. Dat doen we altijd vanuit de huidige ´schaakopstelling´. Nu is het geen overbodige luxe om een paar zetten vooruit te denken. Maar van tevoren een winnende strategie uitdenken die we vervolgens ongestoord kunnen uitvoeren, is onmogelijk. De winnende strategie is in de les een succesvolle strategie waarbij kinderen leren. Telkens komt de realiteit (activiteit) tussendoor met een zet (actie van een kind), als reactie op onze eigen zet (leerdoelen). Op die manier zullen we ons plan opnieuw moeten bijstellen zodat er leerkansen ontstaan voor kinderen.

Bronnen
Scan of klik hier naar de bronnen

Contact
n.keijser@scodelft.nl
Nick Keijser is vakleerkracht beweegonderwijs en coach Dynamische Schooldag op basisschool De Waterhof en ambassadeur van de Beweegalliantie
k.lahnstein@librijn.nl
Koen Lahnstein is vakleerkracht beweegonderwijs op basisschool Freinetschool Delft

Tekening
Linda Welker
Foto's
Koen Lahnstein
Kernwoorden
beweegdoelen, beweegwensen, leerkansen